

Tô Thùy Yên – Kinh Khổ

May 28, 2023

Từ Thức

Tô Thùy Yên ra đi ngày 21 Tháng Năm 2019.

Những lúc lạc lõng, không biết mình đang ở đâu, đi đâu, nhiều người quay về với thơ phú, với thi sĩ. Nhất là một thi sĩ, ngoài cái ngôn ngữ tâm sự riêng, còn chia cái đau chung của đồng bào. Một thi sĩ chứng nhân của một cơn ác mộng, một thời đại khủng khiếp, một thi sĩ mang cái đau của mình để nói lên cái đau chung của cả một dân tộc. Dùng ngôn ngữ rất riêng tư, cái nhìn rất riêng tư, để nói thay những người đau, nhưng không biết diễn tả cái đau của mình.

Cố thi sĩ Tô Thùy Yên. (Hình: Facebook Lê Hoàng)

Có người nói sách để đọc một vài lần, thơ để đọc cả đời, càng đọc càng thấm, mỗi lần đọc tìm thấy một cảm giác lạ, một xúc động mới. Nhất là khi thơ đã đạt, như thơ Tô Thùy Yên.

Tô Thùy Yên làm thơ không phải để “ru với gió, mơ theo trăng và thơ thần cùng mây” như Xuân Diệu. Tô Thùy Yên là chứng nhân của một cuộc bể dâu, là một lời xưng tội, một tụng niệm giải oan cho những trầm luân của một kiếp đọa đầy. Một kinh khổ.

Đúng là kinh khổ, bởi vì thơ Tô Thùy Yên rất gần với tư tưởng nhà Phật, thấy đời là bể khổ, nhưng rất zen, rất thiền, không một chút oán thù.

Đọc *Ta Về*, bài thơ dài Tô Thùy Yên viết về ngày ra khỏi trại cải tạo (*chút rượu hồng đây xin rót xuống/Giải oan cho cuộc bể dâu này*), rùng mình, tưởng như nghe Văn tế Thập Loại Chúng Sinh của Nguyễn Du:

*"Thương thay thập loại chúng sinh
Hồn đơn phách chiếc lênh đênh quê người
Hương lửa đã không nơi nương tựa
Hồn mồ cô lữ lửa bấy niên."
(Nguyễn Du)*

Nếu tình yêu dễ diễn tả qua thơ hơn là văn vần, hơn là diễn văn, cái đau thương uất nghẹn cũng vậy. Phải bao nhiêu trang mới nói được tất cả cái đau đớn trong hai câu thơ Tô Thùy Yên, diễn tả cuộc chạy giặc:

*"Xứ khổ, gầy chi mùa thảm khốc
Hỡi ơi trời đã bỏ rơi dân."*

Hay tia hy vọng le lói trong bể khổ:
*"Cám ơn hoa đã vì ta nở
Thế giới vui từ nỗi lẻ loi."*

Đọc Tô Thùy Yên, nhiều khi nghĩ tới thơ Quang Dũng, cái hình ảnh ghê rợn về chiến tranh trong thơ Quang Dũng:

*"Mẹ già tôi em có gặp đâu không
Những xác già nua ngập cánh đồng
Tôi nhớ một thằng con bé nhỏ
Bao nhiêu rồi xác trẻ trôi sông"
(Mắt Người Sơn Tây – Quang Dũng)*

Thơ Quang Dũng cũng đôi khi ngạo nghễ như Tô Thùy Yên. Quang Dũng mơ ước: *Bao giờ tôi gặp em lần nữa/Chắc đã thanh bình rộn tiếng ca/Đã hết sắc mùa chinh chiến cũ/Em có bao giờ em nhớ ta ?*, Tô Thùy Yên thề nguyện, cam kết quyết liệt hơn: *Ta về đâu phải đi chân đất/Khắp thế gian này để gặp em.*

Người Việt làm thơ rất nhiều, nhưng thi sĩ, rất hiếm. Thi sĩ một mình một chiếu như Tô Thùy Yên còn hiếm hơn nữa. Thanh Tâm Tuyền nói là một nhà thơ miền Nam. Vừa đúng vừa sai. Đúng, bởi vì thơ Tô Thùy Yên không hề có căm thù, kêu gào chém giết như thơ miền Bắc "xã hội chủ nghĩa". Đúng là tâm hồn của một miền Nam hiền hoà, độ lượng, của một xã hội nhân bản, trong đó tình người là cái đáng quý trọng nhất. Tô Thùy Yên là sĩ quan tâm lý chiến của VNCH, nhưng không hề nhìn người khác là ta, là địch, chỉ thấy một dân tộc đọa đầy.

*"Mỗi sầu như nước sông
Chảy hoài mà không cạn...
Giữ làm gì đau thương
Đã đôi lần nhầm lẫn."
(Đêm qua bắc Vàm cống)*

Sai, bởi vì mặc dù sinh ra ở miền Nam (Gò Vấp, Gia Định), ngôn ngữ Tô Thùy Yên không phải là ngôn ngữ dễ dãi và dễ thương của miệt vườn, nhưng là ngôn ngữ rất cầu kỳ của một nhà thơ miền Bắc, đài các của một nhà thơ Huế. Về ngôn ngữ, thơ Tô Thùy Yên chững chạc, cổ điển như thơ Đường, nhưng mới lạ, táo bạo hơn thơ mới. Đạo mạo như một người đứng tuổi, một ông đồ già, từng trải, ngời nhâm nhi bên tách trà, ngắm nghĩ về nhân tình thế thái, về cuộc đời dâu bể:

*"Ta ngẩn ngơ trông trời đất cũ
Nghe tàn cát bụi thán năm bay
Chỉ có thể. Trời cam đất nín
Đời im lìm đóng vầng xanh xao."*

Nhưng trẻ, mạnh, vũ bão như thanh niên vào đời, muốn yêu, muốn thương, muốn nhớ. Muốn sống.

*"Ta về đâu phải đi chân đất
Khấp thế gian này để gặp em."*

Những yếu tố chính của thơ là từ ngữ, hình ảnh, âm điệu, và tư tưởng, thơ Tô Thùy Yên có đủ:

"Bao giờ, cho đến bao giờ nữa. Em gánh vui về họp chợ đông?"

Ca dao (hay Bàng Bá Lân?) hỏi cô thôn nữ: *"Sao cô múc ánh trăng vàng đổ đi?"*

Tô Thùy Yên chờ *"em gánh vui về họp chợ đông."*

Trong các yếu tố nói trên, quan trọng hàng đầu là từ ngữ. Thi sĩ Pháp Mallarmé dứt khoát hơn nữa: Không phải với ý tưởng người ta làm thơ, nhưng với từ ngữ (Ce n'est pas avec des idées qu'on fait des vers; c'est avec des mots).

Tô Thùy Yên cũng nghĩ như vậy, và cực kỳ trân trọng với từ ngữ. Ông nói, trong một cuộc phỏng vấn dành cho Nguyễn An Dân: "Tôi rất dễ bị ray rứt, dẫn vật, chỉ vì một từ chưa ổn, một chữ chưa đặc."

Và giải thích:

"Thơ biến cái thật thành cái không thật. Bất cứ nhà thơ nào cũng sử dụng và đồng thời chối nhận ngôn ngữ. Sự mới mẻ độc đáo trong thơ, trái với các bộ môn khác trong văn chương không nằm trong đề tài (đề tài trong thơ thường khi rất thông thường và được coi như hăng cứu. Thi sĩ nhìn thấy cái đẹp ở những cái tầm thường."

Từ ngữ Tô Thùy Yên dài các nhưng gần gũi, sáng tạo cực kỳ nhưng tưởng như dễ dãi. Vừa lạ, vừa thực. Vừa xa vừa gần gũi. Chuyện đó không phải dễ. Có người dùng chữ lạ, câu lạ, nhưng không thực, chỉ lộ cái lập dị, giả tạo. Có người rất thực, nhưng nhàm, nếu không thô tục, bởi vì cái thực trong nghệ thuật, nó khác với sự thực ngoài đời. Trong một thời đại thiên hạ đua nhau hành hạ, đàn áp ngôn ngữ, đọc Tô Thùy Yên thấy an tâm.

Tô Thùy Yên chú tâm đến nhạc điệu, đọc biết là thơ Tô Thùy Yên:

*"Tàu đi như một cơn điên đảo
Sắt thép kinh hoàng va đập nhau
Ta tưởng chừng nghe thời đại động
Xô đi âm ỉ một cơn đau."*

Nhạc điệu quan trọng trong văn, trở thành trọng yếu trong thơ.

Về văn, bà Josée Kamoun, dịch giả chuyên dịch Philip Roth sang tiếng Pháp, kể một giai thoại. Dịch xong một tác phẩm, bà đi Mỹ, gặp Roth thảo luận trước khi in. Roth yêu cầu bà đọc trang đầu. Nghe đọc, tác giả của *Portnoy's complaint*, dù không rành tiếng Pháp, rất hài lòng, thấy bản dịch đúng là nhạc điệu văn Philip Roth. Toni Morrison, nhà văn Mỹ giải Nobel, nói: Nếu tôi đánh rơi một trang bản thảo ngoài đường, người lượm được sẽ nghĩ: Đây là bản thảo của Morison.

Về tư tưởng, thơ Tô Thùy Yên đau xót, bi quan nhưng bao dung; đứng ngoài, đứng trên cái thù hận, để thấy cái bát ngát của đất trời, cái giới hạn của kiếp người.

Muốn nói được phần nào cái đau thương, uất hận, cái mệt mỏi, cái chịu đựng vô hạn, cái sức sống lạ kỳ trong đại họa của dân tộc Việt, phải có những nhà văn dài hơi, với tầm vóc Tolstoi, Pasternak, mà chúng ta chưa có. Hay một thi sĩ như tác giả *Ta về*.

*"Ta về như bóng ma hờn tủi
Lục lại thời gian kiểm chính mình
Ta nhạt mà thương từng phế liệu
Như từng hài cốt sắp vô danh."*

Nằm tù cái tạo ra, gia đình chia ly, cuộc đời tan nát, nhà cửa quê hương tang thương, vật đổi sao dời, nhưng cái ghê rợn nhất, đối với thi sĩ, là một xã hội

không còn nhân phẩm, đánh mất lương tri. Ông nói: "Chiến tranh, nhất là chiến tranh uỷ nhiệm huynh đệ tương tàn, bao giờ lại chẳng gây thương tổn nặng nề cho nhân phẩm."

Đôi khi tôi hoài nghi khả năng của văn chương Việt Nam trong việc diễn tả cái kinh hoàng cùng tận của một cuộc đời, nhưng hoàn toàn tin là thơ Việt Nam có đủ khả năng đó. Tô Thùy Yên là một bằng chứng.

Nhiều nhà nghiên cứu nhận xét: Văn chương chỉ có ở một vài nước, nhưng thơ thì cùng khắp. Jorge Luis Borgnes không nói gì khác: "Trong mọi trường hợp, thơ đến trước văn vần, hình như người ta hát (hay khóc) trước khi biết nói (Dans tous les cas, la poésie est antérieure à la prose, on dirait que l'homme chante avant de parler)."

Chính vì vậy mà nhiều người Việt, dù không biết chữ, hay chưa bao giờ đọc một trang sách, nhưng thuộc lòng truyện Kiều, hay ít nhất vài câu thơ Nguyễn Du. Bởi vì thơ đánh vào tâm người đọc.

Gia đình và bằng hữu đưa tiễn cố thi sĩ Tô Thùy Yên về nơi an nghỉ cuối cùng. (Hình: Kalyng Ngô)

Tháng Năm 2019, Tô Thùy Yên ra đi, bỏ dở thiên trường ca về nỗi đau trường của một dân tộc. *Ta tiếc đời ta sao hữu hạn/ Đành không trải hết được lời ta.*

Thơ cũng không trải hết được lòng ta, thôi đành triền miên trong cô quạnh:

*"Ta hỏi Hiu quạnh, hể, Hiu quạnh lớn
mà sao Hiu quạnh lớn cứ làm ngơ."*

Sáng dậy, nghe tin Tô Thùy Yên "đi xa", cứ muốn tin là một "fake news," một chuyện không có thực..

"Đi xa như lạc trong trời đất
Thủy tận, sơn cùng xí xóa ta
Cõi chiều đứng lại, khóc như liễu
Có thật là ta đã đi xa?"
(Đi xa)

Sơn cùng, thủy tận xí xóa người, nhưng sẽ bó tay, làm sao xóa được *Ta Về, Chiều trên Phá Tam Giang*. Làm sao xóa được Tô Thùy Yên?

Edgar Allen Poe nói: "Nếu thơ chưa xé nát tâm hồn của bạn, bạn chưa biết thơ là gì" (If a poem hasn't ripped apart your soul, you haven't experienced poetry.)

Với Tô Thùy Yên, nhiều người đã biết thơ là gì.

Từ Thức - Paris, Tháng Năm 2023

Nguồn: <https://www.nguoi-viet.com/tuong-nho/to-thuy-yen-kinh-kho/>

Kính mời đọc thêm những bài khác của tác giả tại:
<http://www.vietnamvanhien.org/TuThuc.html>

www.vietnamvanhien.net

VIỆT NAM VĂN HIẾN

www.vietnamvanhien.info

TỦ SÁCH VĂN HIẾN VỚI HƠN 8800 TÁC PHẨM